

Респондент 1. Вік на дату запису інтерв'ю: 32 роки¹.

Респондент 2. Вік на дату запису інтерв'ю: 50 років²

Хто записав:

Кореспондент 1. Олександр Кривобок, виконавчий директор проекту «Сільські громади Чернігівщини в умовах війни та окупації: Досвід виживання і боротьби».

Кореспондент 2. Віталій Гришко, інтерв'юер проекту «Сільські громади Чернігівщини в умовах війни та окупації: Досвід виживання і боротьби».

Дата запису: 19 березня 2024 р.

Спосіб проведення інтерв'ю: аудіозапис на диктофон.

Місце запису: селище міського типу Дмитрівка (Чернігівська область)³.

К1. Перше питання стандартне: чи передбачали, може передчували ви, що може початися війна, в смислі повномасштабного вторгнення?

Р1. Так.

Р2. Ми знали. У нас є спільний друг, який працював в «ІБІСі»⁴. Ну, звідкись там із своїх джерел знав він інформацію, що буде вторгнення, і попереджав. Телефонував нам, ще перед 16-м [лютого] навіть.

Р1. Двадцять третього він. Ні, двадцять першого [лютого] це я був на гуртку і приїхав. Він говорив, що «Ми вивозим усі боєприпаси, бо буде війна».

Р2. Ну попереджав він, перший дзвінок був ще до 16-го, коли планували вони нібито на 16-те.

К1. Ще задовго.

Р2. Ну, не то що задовго. 16-те лютого. Інформація у них уже тоді була. І попереджали. І ми знайомим відповідно дзвонили, телефонували. Так що так, очікували.

К1. Ясно, очікували. А чи готувалися ви до можливого початку бойових дій чи війни просто?

Р1. Та як – особа ні. Ми ніхто, нікому не вірив цьому, що буде. Ну ХХІ століття, ну як?

¹ Інші персональні дані не вказано з міркувань безпеки.

² Інші персональні дані не вказано з міркувань безпеки.

³ Примітка: селище міського типу Дмитрівка, центр Дмитрівської територіальної громади на південному сході Чернігівської області, не було безпосередньо окуповане під час російського наступу на Київ у 2022 році. Велика кількість російських колон пересувались селами на північ від Дмитрівки і селище у березні 2022 року перебувало у зоні малоінтенсивних бойових дій та перестрілок між українськими та російськими військовими. Інтерв'ю містить інформацію про сприйняття населенням російської агресії, обстрілів селища, спроби організації місцевої самооборони, випадки опору окупантам, подробиці загибелі та полону цивільних громадян, мародерство при відступі тощо.

⁴ «ІБІС» – мережа збройових магазинів та сервісних центрів у найбільших містах України. Працює з 1994 р.

К1. Що лякають..

Р1. Да-да. Якось.. Те шо чемоданчики, то ми таке. То ми давно собирали вже. Ну не вірилось до останнього.

К1. Але чемоданчики все-таки були.

Р1. Ну були, ну так, а як же без них.

Р2. Ну якось так, да.

К1. Перед цим у вас був якийсь досвід спілкування з військовими чи бойових дій чи щось такого? Чи це просто, так би мовити, так склалося?

Р1. Та воно знайомі військові є, після [20]14-го багато знайомих. Однокласники.

К1. Зрозуміло. Так що це вас близько стосувалося. Добре. Якось сім'ї свої готували, запаси якісь, продукти? Як рідні ваші ставилися, знайомі от до можливого початку, вірили-не вірили, готувалися?

Р1. Як і всі. Тоєсть нікому не вірилося до останнього. Як [ми готувалися] – таке, ну закупили там консерви, шо можна, шо могли, те купили. Уха якась, ще шо.

К1. Шось таки закупували.

Р1. Трошки да.

Р2. Ну це зовсім, на мінімалку.

Р1. Практика показала, що того надовго не вистачає.

К1. Зрозуміло. Коли і де ви дізналися про початок війни?

Р1. Ну зранку. Телевізор, телеграм-канали.

Р2. Позвонили. Кому як, давай ти про себе.

Р1. Ну мені подзвонили, а тоді ж я зразу давай тіліфон откривать, інтернет – і тут пишуть, відео ..

Р2. Знайомі, скажем так, знайомі з міст – [з] Києва в основному, да з Чернігова, які зателефонували, шо вже там ракетні удари.

К1. Тут на місці нічого ще не відчувалося?

Р2. Ні. Два дні.

Р1. Да. А тоді пішли колони.

Р2. Після того як повернулися, да. Наступного дня пішли

К1. Отже перші два дні Дмитрівка жила ще спокійним життям. А як населення сприйняло звістку про війну [в] оці перші дні? Паніка?

Р1. Трошки було. Пока нас як би не касалося, пока через нас колони не йшли, то воно якось.. Ну не через нас, а через сусідні села, то воно якось було попроще. А тоді як вже почали іти.

К1. А спочатку через села пішли колони?

Р1. Да. В нас ото одна колона пройшла, по-моєму 130 одиниць, – і всьо, ото по нас ті[ль]ки прильоти були.

К1. Це по селах пройшла?

Р1. Ні, це через наше село пройшла колона. Через Дмитрівку.

К1. Не пам'ятаєте [день]: четвер, п'ятниця, субота?

Р2. Стоп-стоп, це по першому [питанню]

P1. Це трошки пізніше [скажемо].

P2. Ну у мене, наприклад, враження – я б не сказав, що така паніка була перші дні. Навпаки, як брать по тому, що люди, ну доволі масово і спокійно поїхали тоді. От даже страху такого не було, як навіть зараз, що люди по-різному сприймають мобілізацію. А тоді, це правда, люди масово поїхали, багато хто поїхав. І ця колона, про яку говорить [P1¹], це колона, яка вже йшла мабуть.. ну в березні сніг був .. це колона, яку розбили. Це вони поверталися з боку Бережівки, і вони нібито заблукали. Або заблукали, або там місцеві дорогу завалили. Як їхать із Бережівки, там є дорога на Ярошівку, там був лісовий завал, завалили. І вони [окупанти] прийняли рішення їхать сюдою: через Кропивну, Дмитрівку. І вони чомусь не поїхали далі там на Красний Колядин, а поїхали через Плугатарь, там вони ночували. До речі, ми намагалися, там тоді вже були боти, в інтернеті, телеграмі. Тут масово повідомляли де вони, де вони ночують, що вони там, кількість одиниць, склад і так далі. Але, ніби ту колону дістали, але аж там біля Ведмежого. Там є такий населений пункт, на виході вже із Сумщини. Оце так. Це та колона, що пройшла безпосередньо через наше село.

K1. Через Дмитрівку.

P1. Так, через Дмитрівку.

K1. Тобто вони йшли вже на вихід?

P2. Так.

K1. А перші дні тут взагалі колон не було?

P1. Ні, сюдою вони не ...

P2. [перебиває] Були, йшли. Чому вони вибрали для себе такий шлях – до сьо[го]дні ми не знаємо, але йшли вони тудою. Конотоп-Дептівка-Самбор-Голінка-Гайворон. Вони там тоді в Голінці трошки поміняли маршрут, трошки, шось там у них якісь, ну там така ділянка затоплена, в таку пору року. Не то що затоплена, а там дуже грязька дорога. І вони трошки поміняли маршрут. Але все одно ходили через Голінку.

K1. Перші дні війни чим запам'яталися кому, в кого який досвід?

P2. Та отак, похмуро. От коли ти читаєш сводки, коли там Гостомель якраз бої були. Наш там тоже товариш.. чи брав безпосередню участь, чи в складі поліції. Ну почути те, що вже вони під Києвом.. Ну не то що песимізм, але ...

P1. Да, до Києва.

P2. Напружено ялось так сприймалося. Ну це в мене таке відчуття.

P1. Та в мене тоже, ялось так ну... Сводки-сводки, ото все дивишся в інтернеті там без кінця, що там робиться, як там.

K1. Ясно. А ви казали, що в Ніжині перебували якийсь час, як це було?

P2. Ну це ж чи перший день чи другий день. Якраз тоді частина хлопців, ну ті що служили, то вони їх викликали в військкомат, в тому числі там тоже наш товариш.

---

¹ Персональні дані тимчасово приховано.

К1. Ніжинський [військкомат]?

Р2. Ні, бахмацький, да. Ну воно як філія, не знаю, і вони поїхали. А тоді наша селищна рада.

Р1. Собрала всіх бажаючих.

Р2. Да, всіх бажаючих, чи як там. Обзвонилися, зібралися і поїхали на Ніжин.

К1. Хто вас віз, в смислі який транспорт?

Р2. Шкільний автобус, наш шкільний водій. Були там наші, ну, земляки там різні, [з] селищної ради люди були, ну так.

К1. Як довго була ця подорож, туди і назад?

Р2. Так.

К1. Яким маршрутом ви рухалися, не пам'ятаєте?

Р2. Чого, пам'ятаю. Кропивна-Парафіївка-Талалаївка (біля Ніжина).

К1. Ви ще встигли до підриву моста через Хвилівку¹?

Р2. Так, так.

К1. А назад як поверталися?

Р2. І назад ще встигли.

К1. І назад? Буквально приїхали і відправили вас назад?

Р2. Так. Якраз розгорталися... Там-от військова частина, що в нашу сторону. Там уже якраз виїжджали наші «Гради», на позиції ставали. Ну ще там нічого не було, прильотів ще не було по Ніжину і якраз ми.. ми не чули ни прильотів, нічого. Тільки інформація в автобусі там, всі ж обдзвонювалися.

К1. Тобто вранці приїхали в Ніжин..

Р2. Ні, не вранці. Ми виїхали десь приблизно о 15-ій може. Десь о 15-ій [годині] виїхали й приїхали.. в Ніжин ми приїхали, ну поночі. У цей час [у лютому] це десь.. ну хай 17-та година [була], отак десь 17:30.

К1. А ну да, це ж уже сутінки.

Р2. Ну да, це ж лютий ще, це ж плюс 20 днів.

К1. Так тоді це мабуть було 24-е число, бо наступного дня вже міст зірвали.

Р2. Ну значить 24-го.

К1. Якщо ви їхали через Талалаївку і через Хвилівку...

Р2. Так-так.

К1. По трасі, то це мало би бути, значить, 24-е число, четвер. І ви ночували в Ніжині?

Р2. Ми не ночували, ні. Ми приїхали і от, там так склалося шо.. у нас там були до речі і АТОшники. До речі був і цей голова з Кропивни, той що тоді відзначився тут в подіях, і люди з досвідом. Ну настрої такий був, що зараз там навішаєм – і всьо, і вони підуть отсюда. І вони поймуть, що немає тут чого ловить. І просто коли зброї не було, на той момент. «Зброї немає, – сказали. – Їдьте там в якийсь «Пролісок»». А всі ж знайомі з усіма, знають шо там у тому «Проліску» і вікна

---

¹ У п'ятницю, 25 лютого, приблизно опівдні було підірвано міст через річку В'юницю у селі Хвилівка під Ніжином, щоб зупинити першу колону російських військ, яка підійшла до міста.

вибиті і все. Просто ну який смисл їхать, [і] без зброї, без нічого там сидіть, не знаючи, чим це закінчиться. І пропозиція там була тоже підписати якийсь контракт. Тоже наші бували сказали, шо: «Хлопці, який контракт?» Тоді не то шо страх, просто вони [говорили] з таких практичних міркувань, що ви тоді, каже, там не розберетеся [і] за якийсь гудзик [на формі] не знатимете як там розплатиться, як ви його десь провтикаєте, шо ви будете з ним [з контрактом] робить.

К1. Ну люди, які уже були у війську.

Р2. Да. І тоді, значить, прийняли рішення: ми приїхали – приїхали, дані єсть – єсть. Буде зброя– питань немає, ми повернемось назад. І ми поїхали назад.

К1. Прямо вночі?

Р2. Так, так. Я не пам'ятаю, о котрій ми повернулися, ну вночі це було мабуть. Після 12-ї [ночі], десь так.

К1. А скільки людей було в автобусі, орієнтовно?

Р2. Повний, бус, ну якщо бус..

Р1. 24 міста.

Р2. Ну якщо й не стояли, то сиділи, ну 25 точно, скажем так, да 25-ть. Плотно сиділи, може там і 30-ть було.

К1. З Дмитрівки і навколишніх сіл були хлопці.

Р2. Так, так.

К1. Зрозуміло. Прибули ви в Дмитрівку, значить, назад, і тут .. Тоді вже була комендантська година чи ні?

Р2. Ні-ні, не було нічого. Ми ті[ль]ки по дорозі назад уже там по знайомим звонили [і нам казали,] шо: а от в такому-то місці просто роздають зброю, роздають з вантажівок, там [в іншому місці] роздають. Про Охтирку уже тоді знали, шо там уже почалися бої, і там уже роздавали зброю, масово роздавали. А шо в Ніжині така ситуація, це викликало таке здивування – шо за приколи шо контракт якійсь. Тут роздають і в Києві, ну всі ж в інтернеті дивляться, шо в Києві роздають як дрова. Скрізь роздають, а тут якісь приколи. І почули, шо Бахмацький військкомат, якраз ми розминулися з ними мабуть, бо телефонували прямо в Бахмацький військкомат, хотіли в них [дізнатись], можливо там зброя є. Ті тоже сказали, шо ніякої зброї, ми якраз саме виїздим в Прилуки. Ну ми не зустрілися з ними, десь розминулися по дорозі. Це так.

К1. Так шо ви приїхали в Дмитрівку, і потім просто розійшлися.

Р2. Так.

К1. Зрозуміло. А були якісь спроби організувати в Дмитрівці місцеву тероборону?

Р1. Спроб було багато. Нічого з цього не вийшло. Людей було бажаючих багато, ну тільки не змогли дальше там фінансувать. Там був [у] нас, приїжджала одна людина, він каже, я і навчання буду [вести] і цей.

Р2. Ні-ні, це під час окупації.

Р1. Ходили ми, тіпа, як воно називається.. Дружина. Як дружина ото раніше була. Так ми ходили, патрулювали по селу. Ну як, – ми прийшли перший раз до

нашого участкового, він каже: «Ставте хлопці зброю, ідіть, патрулюйте». Ми таке побачили – ну смисл тоді ходять?

К1. А вже була зброя?

Р1. У нас власна.

К1. А, власна. Взяли із власної?

Р2. Мисливська.

Р1. Власна, мисливська. Ну каже, ставте, ідіть, патрулюйте. Як це: ставте, і з чим іти, чого йти тоді? Ну походили ми ніч, з рацією однією і всьо, більш нічого не було. Рації тоже власні, ніхто нам нічого не давав.

К1. А поліція залишалась у селищі?

Р1. Поліція да, у селищній раді, так вони далеко й не ходили. [сміється] Тобто ми виконували роботу поліцейських: ходили там п'яних, там деякі були там ломилися до людей, там ну був один п'яний. Люди дзвонять, злякані, хтозна хто і чого і шо. «От він до нас хоче, прийдіть чи шо-небудь». Ну ходили ми там, одпровали його додому. І на цьому воно так.. Як ми побачили шо так зброю ставить – смисл ходять? Ну ми йому сказали. Я не ходив, пару раз сходив, смисла я не бачу в тому. І більше я не ходив туди.

К1. А багато людей були задіяні в цьому патрулюванні, одна дружина була чи декілька?

Р1. Да в нас смени.. було чоловік навроно 30-ть, да?

Р2. Та було багато бажаючих, все. Але коли, ну правда, воно пішло все не туди і не так. Навіть пропозиція там-от відразу була, пропозиція з нашого боку, шо [треба] познімати вказівники на шляхах. Самі [ми] пропонували, шо давайте ми самі поїдемо.

Р1. Ну там де каталися якраз ішли колони. Ми б їх познімали, ми знаєм, подзвонили б нам коли йдуть. Вони кажуть: «Ні, не нада, хай стоять».

Р2. Тіпа майно.

К1. Це ж відповідальність.

Р2. Ага.

Р1. Ну тоді в кінцевому результаті вони познімали-то їх. Ну тільки ж уже колони йшли, можна було б познімати раніше й хай плутають.

Р2. Ну трошки в нас, да, не склалося. Пропонували ми й завали поробить тоже, лісові, гарні місця. Та сама колона, яка через Щуче¹ проходила, там такі шикарні тополі, якщо ви тудою їхали, то бачили, там дуже класне місце. Да, інша справа, шо самі завали нічого б не зробили, а на той момент нікому було додати такої колони.

К1. Да, в завалах є смисл, коли треба затримати. А так просто ж.

Р2. Да-да-да. Ну тим не менше, тим не менше шо все одно через.. Як та колона пройшла, і тоді трошки воно затихло, ото якраз тоді влада вирішила, шо таки да. Ні, стоп. До того.

---

¹ Місцева скорочена назва села Щуча Гребля.

P1. Це перед якраз тим днем, як йшла оця колона. І ото «грибки» бачили, одсунуті метрів 100 в сторону такі бетонні?

P2. Та вони тоже якраз.

P1. На мосту у Щучу [Греблю] отуди вниз спускаєтесь

K1. Зразу не звернув увагу, на все не звернеш увагу.

P2. Вони й там лежать, на виїзді.

P1. Воно тіпа як анкер із високовольтних ліній, те, що закопується вниз, отакий грибок, з таким штирьом. Вони їх поставили ж на мосту, ну я кажу: а смисл його поставить? Ну колона да, стала, зразу колона як оце йшла, стала, ну зупинили, а дальше шо? Сиділи там хлопці на бугру, щитали їх, і шо толку дальше? Вони танком розгорнули ті грибки і пошли дальше.

P2. Тобто якщо так в сухому остатку взять, то в принципі максимум з того шо в нас було, ну якщо так [сказати] «рух опору» – то він звівся до того, шо місцеві жителі з Гайворона, тоже наші знайомі, друзі.. вони ж [росіяни] ходили по графіку, [тобто] плюс-мінус 8-ма година ранку, до 9-ї години ранку проходила колона в бік Києва, ну [в напрямку] Ніжин-Київ.

P1. Ну бувало вночі.

P2. Ну, як правило вранці як по годиннику вони ходили. Плюс додаткові колони, плюс недобитки верталися тоже вже в різний час. Тобто зводило[сь] до того, шо телефонували або писали одне одному в месенджерах і передавали на чат-боти: скільки одиниць, коли пройшли. Оце да, це було доволі масово, і це робили.

K1. Ну тільки в інформаційному такому плані. А..

P2. Не ті[ль]ки в інформаційному. Тоді воно помінялося, і ось йому [P1] є шо розказать. Там уже коли раптово для нас появилися тут наші військові.. Я якраз в цей момент, коли перший раз про це почув, я тоді був там у Талалаївку їздив, забирав наших земляків, які поверталися з роботи в Київ[і] там окольными шляхами...

K1. Куди-куди [їздили]?

P2. В Талалаївку, в райцентр. І там якраз на блокпосту стояли, перевіряли наші, і почули вибухи перші. І от, всі ж пообдзвонювалися.

P1. Це за те, шо КамАЗ, чи за шо це?

P2. Та я не знаю. Ото як перший раз наші. Шо ото Віталік думав, шо САУшка з Крапивни стріляла, а то ж мабуть наші.

P1. А, з мінометів шо по колоні.

P2. З міномета [г]видонув – звук був і туди, чутно було, шо переполошилися. І з'явилися наші. Ну вони ж тоже так, ховалися попервах.

P1. Вони приїхали й поїхали, а люди-то переживають, шо.. От вильот був отсюда, але воно ж кажеється обратно. Каже: «Вони приїхали, постріляли і втекли, а нам шо робить?».

K1. А вони [наші військові] в Дмитрівці стояли?

P1. Ні, вони, це я так поняв, із Срібного була, тоже тероборона по-моєму. Приїжджали, одстрілялися, збиралися – і поїхали.

P2. Тоді вони трошки щільніше стали працювати, і вони так.. в общим працювали вони. *[питає, чи називати населені пункти]* Ну, є там хутор такий, Легівщина. Він на відносній висоті, і можна було дістати тими засобами, що в них було, до траси Голінка-Гайворон. От вони з нього там працювали. І міняли позиції, звісно, тому що тоже ж не хотіли попасти *[під російський обстріл]*. Ну вони міняли позиції. В нас у селі вони з кількох точок тоді працювали, там-от, мінімум.

P1. Три *[точки]*.

K1. Так це тероборонці *[були]*, не військові?

P2. Ні, це вже було якраз, вони біля мене були, і тоді з ними.. 54-й окремий розвідувальний батальйон.

K1. А, це ті, що в Прилуках були.

P2. Ну я не знаю, *[чи]* вони з Прилук, а база в них, по-моєму, Новоград-Волинський, звідти вони. А, з Прилук мабуть наїжджали, да. І з ними почалася якась співпраця.

K1. Так це вже мабуть було після закінчення боїв під Прилуками, да?

P2. Ну під Прилуками ж тоже там такі бої були. Ну як, тоже по колонам працювали та й годі. То єсть це такий собі формат рейдових груп, вони приїздили, працювали.

K1. Ну але березень місяць, не спочатку ж?

P2. Березень, так.

K1. Зрозуміло. Багато їх було, як вони, групами?

P1. 3-4 чоловіки.

P2. Ну я бачив екіпаж просто. Приїхала *[машина]* позашляховик, міномет 120-й, ну і до 5-ти чоловік.

K1. Зрозуміло. Так, кажете, патрулювання, а крім вас взагалі патрулювання якомось продовжувалося? Ви-то пішли, а патрулювання мабуть же *[тривало]*?

P1. Ну продовжувалося, продовжувалося. Ну то.

K1. Світломаскування мабуть контролювали, чи ні?

P1. Так, контролювали, ну до деяких же не можна достукатися. По факту ми не маєм права лізти у двір.

P2. Ні, ну все таки більш-менш дотримувалися.

P1. Більш-менш да. В нас тут на щот цього¹ було нормально.

P2. Просто народ свідомо на це дивився, і люди розуміли, що це небезпечно. Так що це.

K1. Чи спостерігався рух тут ворожої техніки літаючої: вертольоти, літаки?

P2. Так.

P1. Бували літаки, ото перед тим напевно, як вони вже виходили, то там вобщє класно шо...

---

¹ Тобто стосовно цього.

P2. Та ні, пам'ятаєш, як перший раз було шо, думали шо збили на 25-му [кілометрі], а то..

P1. А, ну це як наші 2 [літаки] гнали одного кацапського. Ми якраз бачили, в дворі стояли.

P2. Перші дні робили нальоти на Конотоп, ну чи за Конотоп.

K1. Це наші?

P2. Наші, але ж по ним працювали і їхнє ППО і їхні літаки, да, ганяли за нашими. Наші там ці пастки теплові відстрілювали було. А тоді постійно, вже от коли наша авіація мабуть або попала під роздачу, або ще шось. Тоді от їхня панувала. І тут в принципі щовечора, десь от якраз в цих числах скажем так після 15-го березня, щоночі кілька гелікоптерів, ну до 5-ти одиниць.

P1. Просто супроводжували колону.

P2. Да. І вони там говорили, шо евакуація була. Вони якраз заходили чомусь не паралельно прямо трасі, шли вони потроху, а вони заходили чомусь із боку Красного Колядина, йшли над руслом річки, низинами все-таки йшли. Тоді в Гайвороні, там тоже низина, тоже там річка своя, і вони низинами в бік Ніжина. Які в них [у гелікоптерів] задачі були, ми не знаєм.

K1. Ну, ми знаємо по Ічнянські громаді: вони рухалися по долині Удаю, до їхніх баз за Припутнями, раз чи два летіли в сторону Нової Басані, там уже важко [сказати].

P2. А тут вони йшли руслом Ромна, річка Ромен, тоді Баскакова через Гайворон, і от далі вони, да.

P1. Ну оцей їхній самолёт туди ж і втік. Бо батько каже, він пішов, там у нас там копанка єсть на низу аж. Пішов, каже, подивлюся там на копанку, чи розтало чи ні. І ми ж ото бачили шо два [літаки] гналося, а він каже: «Один ішов вобщє низько над самою землею». І каже: «А ті два вернулися самолёти, каже, я побачив, вони там по старому річищу пішли в сторону отуди [на] Красний Колядин, туди». Казали, шо бачили там туди.

K1. А вертольоти в яку пору рухалися: ввечері, вночі?

P1. Вночі, вночі.

P2. Десь в районі 22-ї [години], як правило. Їх дуже гарно чутно було.

K1. Так, 22-а тут, і близько 11-ї [ночі], значить, вони вже були в районі Ічні.

P2. Ну шо тут летіть.

K1. Да, бо там тоже про це згадували.

P2. Були шо вранці [летіли].

K1. В одному напрямку і в іншому [рухались]? І туди і назад?

P2. Так-так. І вони, якраз в Гайвороні там був... Дуже було б доречно мабуть згадать, можливо і ви якось вплинете на ситуацію... Там наш земляк, і наш товариш чи знайомий, Сергій Міщан, хочу спеціально [про нього] сказать, житель Гайворона. Він спостерігав і постійно передавав якраз інформацію про рух цих колон, спостерігав за цими гелікоптерами, які поверталися, якраз воно в принципі

над його двором було. Він говорив про Мі-8-й і про Ка-52-й вертольоти. І пізніше, коли вони почали обстрілювати Дмитрівку саме з Гайворона, то це якраз відбувалося недалеко від його двору, там колишня колгоспна бригада. І коли ті САУ виїздили на позиції, він телефонував; мені, наприклад, говорив, що «вони виїхали – ховайтесь». Я встигав обдзвонити там знайомим. Ну це далі, думаю, знайомі [дзвонили], ну – «радіо» починалось. І всі встигали ховатись. Так що, дякуючи якраз Сергію.. ну я думаю, що людські життя він там урятував. І так сталося, чому я про нього ще згадую, не ті[ль]ки з вдячності за це, а тому, що зараз він у полоні. Він в травні місяці пішов у Збройні Сили, пройшов навчання; і в листопаді місяці минулого року потрапив в полон¹. І є фотографії, є й відео, і там його дівчина, батьки постійно намагаються вести роботу, щоб повернути його. Можливо дещо і ви до цього долучитеся, да. Тому що 14 місяців як мінімум, ні, не 14-ть, ми рахували.

Р1. 16.

Р2. 16 місяців вже в полоні. Так, 16 місяців, це вже навіть по тим фотографіям подивитися, то видно, як там тримають. Вони там останній раз, падлюки, скинули відео його родині. Змусили, ну, наших хлопців вишикували, наділи на них оці різдвяні шапочки Санта Клаусів, це значить, щоб вони привітали нас із Різдом та з Новим роком, чи що от значить, що ви такі-сякі, що нас не міняєте, отак. Так що було б добре, якби ви надали розголосу й цьому, цій ситуації.

К1. Ясно. А були у вас знайомі чи такі, що контактували з росіянами, чи потрапляли в полон, чи якось інакші були контакти?

Р2. Так, у нас був, Царство [йому] небесне, спільний знайомий. Ми його мало..., ну, знаємо, але не дуже прямо так, [знаємо з того,] наскільки ми перетиналися на полюваннях. Це теж житель Гайворона, Богдан Ткаченко. Ну як спілкувався, він з ними не то що спілкувався, [а] вони жили, росіяни жили в школі, якраз в Гайвороні. І напроти школи там є будинки, і в тих будинках, зокрема, мешкала Богданова родина і він сам. Ну спілкування, звісно що, якимось там відбувалося. Плюс блокпост їхній стояв же біля церкви там у Гайвороні. І мешканці села, хочеш-не хочеш, [а] ти будеш проходити повз них і будеш в якихось розмовах. І Богдан, це один із тих двох чи трьох, двох розстріляних, яких потім вони розстріляли. До сьогодні ми не знаємо, ну, версій ходє багато різних, чому так сталося. Богдан теж, зокрема, він знімав на телефон, це правда. Знімав, телефонував, і мені тоже особисто телефонував і говорив, скільки і де, коли і де. Що стало причиною, якраз, на жаль, він не дожив там навіть.. півдня не дожив до звільнення, да. Його забрали в полон і..

Р1. Держали скі[ль]кісь днів його там в сараї.

Р2. І да. Розстріляли його там поблизу його будинку, поблизу школи, отак. Якраз розстріляли, ну найшли його принаймні вранці. І вони [росіяни] вже якраз розстріляли і покинули його тіло просто. А в обіди вже входили наші [в село].

---

¹ Респондент має на увазі листопад 2022 року.

К1. І зразу найшли.

Р2. Найшли, така от ситуація. Так шо да.

К1. Як люди реагували на події: от ваші знайомі, жителі Дмитрівки, от на це все. Як відчувалась реакція загалу людей?

Р1. Так а як? Люди недовольні були: нашо вони [росіяни] нам тут нужні?

К1. Не було якихось зібрань, зборів, ну крім тих, хто на патрулювання виходив?

Р1. Це так не, ну як на вулиці люди зійшлися там, поговорили да й розійшлися. Таких зборів як таких не було.

К1. А як змінилась поведінка людей під час цих подій, от порівняно з мирним часом?

Р1. Та воно якось дружніше трошки стали. То ж обично один на одного, а це якось, ну війна трошки здружила їх.

К1. А, скажіть, будь ласка, напередодні в перший буквально день не було таких, шо приїжджали в Дмитрівку, щоб там з Києва, з Чернігова, із Сум може порятуватися, щоб тут перебуть? Чи тут такого не спостерігалось?

Р1. Та чого, було багато в нас.. родичі верталися з города; в мене сестра так само з Києва їхала сюди, з дитиною. А що там – там обстрілюють без кінця, [а] вона жила у Крюковщині, за Києвом. Там каже, гепає так, що. Я їздив на Київ, забирав.

К1. Так це вже під час цих військових подій?

Р1. Ну ще якраз оці перші дні, так можна було виїхать.

Р2. А Віталій коли приїхав?

Р1. Віталік наверно на третій день чи..

Р2. [Із Чернігова - ?] повз. А він кудюю їхав, хтозна?

Р1. Я не знаю.

Р2. Як він Ніжин минув

Р1. Їздили так само із Сум, не можна було вже [звідти] виїхать. Ну це як Віталік їздив забирав Юльку. Ну там знайомих наших, дівчат забирали з Сум, тому що тоже колони питалися заходить у місто, ну хто зна[в] як воно дальше буде.

К2. А чи були у вас знайомі чи родичі, які не вірили або не знали, що росіяни напали на Україну, якраз оце [на] початок вторгнення?

Р1. Так аж як – в мене не було, ну ось телевізор і все, – ну як. Тим більше соцсеті: все єсть, все можна, все доступно, все видно. Якраз тоді все було прозоро, все показували, все шо робиться.

[пропущений повтор запитання]

Р2. Серед українців ні. В мене, наприклад, був друг дитинства.. Він і зараз є, Гена підарас. Привет тобі, сука. Дружили, [він] виріс тут на вулиці, має братів. Брати мешкають тут недалеко, у Варві. І один із братів уже повторно зараз на фронті; він і під час АТО був мобілізований, як ППО, а зараз він знову десь там, знов працює. І цей брат Гена, він у Белгороді. Там красавчик – ти шо, такі діла [розкажує] шо ми тут бандеровці всі.. ну весь набір.

Р1. «Ви самі обстрілюєте» і всьо.

P2. Ну да. Пробували по приколу тут – ну як – уже ми просто думали там якось достукатися, і гуртом тоді писали, й пояснювали, й розказували. Самий юмор в тому ситуація що він навіть зараз .. От коли був обстріл з боку Гайворона цими ж САУ по Дмитрівці – тут карма, ігри судьби. Снаряд, російський снаряд прилетів Гениному батьку в могилу, на цвинтар.

K1. Да ви шо?

P2. Да, от такі-от ігри бувають. Він до сьогоднішнього дня не віре, він.. Останній раз я з ним спробував списуватися десь в листопаді. Там просто такій потік свідчення, що його не можна видержать. Ну я йому розказував, про те, що: «Гена, тобі вже ж батьку прилетів снаряд в могилу». Ну його цікавить не снаряд в батькову могилу, його цікавить, що у нас тут бандеровці поламали всіobelіски, і, значить, немає вшанування от дедов, які там воювали, значить з нацистами. От тіпа: «Скинь мені фотографіюobelіска, що ви там не поламали, що ви там». Ну я не знаю, що він там очікує: пам'ятник Бандері там верхом на Мельнику, чи на чому він там думає. Така от у людей логіка.

P1. І так само от у мене тещі брат під Москвою. Він тоже каже: «Це вас [ваші] фашисти обстрілюють». – «Ні». Так ми вже з ним не спілкуємося, перестали спілкуватися. Пару раз питався [йому] доказать шо да як. Я кажу: «Ось із сусіднього села по нас прилітає», а він каже: «Ні». І всьо.

K1. І таке було.

P1. Якось з ним зараз спілкуватися після таких, що він там писав і шо він мені там скидав які відео, ну просто..

P2. Та і цей товариш, оце шо я про нього розказую – там такий потік свідчення, просто. Чуваку теж там 50 років, ну нормальний нібито там чоловік, ну таке несе там: Радянський Союз живий, всі там юридично документи мають.. Ну – хана. Ну це так.

[...]

K2. Які найболючіші проблеми були під час цього періоду, що доводилось найважче вирішувати, ну крім там протидії росіянам?

P1. Ну як: у нас була проблема із продуктами. Тому що в нас не закуплено, ну не було в принципі підготовлено нічого до масштабного. Тут у магазинах у перші дні там ще привозили, шось було. Потім пішло так, що в нас вобще нічого вже. Заходиш у магазин, ну як ото у фільмах в Советському Союзі – десь якась одна баночка стоїть, і то й ту можуть забрать. Їздили зразу, хліба ж не було, ну брали муку всі пекли, ще півбіді. Тоді вже ж і мука почала закінчуватися..

K1. А шляхи до селища були перекриті?

P1. Ні. От з тієї сторони од Талалаївки не було перекритих. У Талалаївку ми їздили, ще продукти були.

P2. Це якраз косяк все-таки влади. Тому шо це реально можна було виконать спокійно.

P1. Привезти – да. Ну, їздили куди могли. В кого є машина, там закуплялися, ще там в Талалаївку. Потім почалось: ну, хліба немає, возив, їх селищна рада

попросила, там мого знайомого батька. Він їздив у Червонозаводське, [у] Полтавську область. Він ото хліб брав, там привозив по 500 і побільше хлібин, їздили. Тоді ми пару раз їздили з ним машиною.

К1. Він як підприємець їздив?

Р1. Ні, він їздив, він чисто машиною.

Р2. Приватна особа.

Р1. Да, приватна особа. Просто людина каже, ну давайте поможу.

<...>

Р1. Возила людина, їздила. Каже: якраз виїжджаєм за Ромни – іде колона. Іде колона, танки. І ми, каже, стали так, біля обочини, і каже: «Шо робить, Бог його знає. Отут нам і хана». Коли проїхала, нічого не трогали, ми, каже, по газах – і бігом оттуда.

К1. Це вже в березні було?

Р1. Да, вже..

Р2 [перебиває]. Всі ж уже знали. Та ж сама ситуація була, коли розстріляли машину там, в районі..

Р1. 25-ту, це шо..

Р2. Ні-ні-ні, з Конотопа. Як ото хлібовозку ту ростріляли, так така сама була. І їхати чоловіку, знаючи таке шо [сталось]. Ну там тоді, по-моєму, люди встигли вискочить з автомобіля. Просто зря волали. Але машину розстріляли. І от чоловік все одно, тим не менше, йому реальна подяка. Він сам, на власному автомобілі каталися [по хліб], знаючи таке, шо [може статися].

Р1. І не часний¹ підприємець, тобто ну з [частних – *нерозб.*] підприємців ніхто не поїхав.

Р2. Ніяких прибутків [з того] не мав, до речі. Навіть ну ніхто йому навіть палива не давав. Ну чисто чоловік сам по собі катався.

Р1. Колгосп, по-моєму, заправляв соляркою машину.

Р2. А, ну отак же ж.

Р1. Ну катався він доволі багато. І ми тоді: він дзвоне, а ми з товаришом розвозимо по селу. Забрали там 200-300 хлібин і возим там бабулькам, цей..

К1. Ще й розвозили?

Р1. Розвозили, да.

К1. Хтось допомагав йому може?

Р1. Ні, ми розвозили це з моїм товаришем, а його оце [товариша] батько привозив. Він привозив сюди у селищну раду, тут вигружав. А ми там ще родичам і цей ми там розвозили окремо, забирали і розвозили. Хто там як пенсіонери, вони ж не підуть у селищну раду.

К1. У вас і список уже був складений?

---

¹ Тобто приватний.

P1. Да, складений список, уже там знаєм – тому 5, тому 10. Люди брали багато хліба, тобто там і 10 і 20 хлібин. [У] морозілки, куди можна було. Там і деякі сушили сухарі. Ну а що робить?

K1. Крім хліба може ще щось він брав, мабуть не ті[ль]ки хліб?

P1. Ні, він ті[ль]ки хліб, тому що машина Рено Кенго, багато там в неї [не влізе], він каже, [що] і так і в салоні і на сиденні хліб, і де хоч хліб. Каже, іншого не брав нічого, ну аби машина хоть більша. І то, вони боялися бусіком великим їхать, тому що можуть розстрілять, тому що хтозна що там в тому бусіку.

K1. Ну да. А так, крім хліба ж тоже різний товар там треба людям, не знаю. В нас у Ніжині тоже було таке як ізоляція: то туалетний папір закінчився, то памперси треба дістать, то медикаменти.

P1. Такого в нас не було. Ну медикаменти нам допомагали волонтери.

K1. Ага, були волонтери. Добиралися.

P1. Ну вже. Ні, наші вже місні, там десь із якими зв'язувалися. Зараз Юля, як її.

P2. Крутоголов, благодійний фонд «Янгол ЗСУ». Ось якраз подяка.

P1. Вона тоді зразу сама від себе була. Там десь з кім зв'язувалася, десь там щось доставала, через волонтерів. Їздили ми в Талалаївку, помагали їй. Привозили медикаменти, роздавали, по-моєму, в будинку культури там кому там саме необхідне. Тобто не давали там канєшно великими пачками. Ну як там од тавлення, ну люди єсть, що тавлення в людини, ну вони давали.

P2. Це да, тут Юля чимало зробила.

P1. Небагато, там планшетку, не більше, тому що всім потрібно. Таке, ну памперси вже ж по-моєму не давали. Вони таке, чисто таблеткі, того що памперси ще поспробуй достать. Потім ще були привезли..

K1 [перебиває]. До речі, аптеки тоже були розметені?

P1. У перші дні. Ну так зразу все що необхідне, воно може і не потрібно було, ну брали все.

K1. Ясно. А у вас тут якась лікарня є чи..?

P1. Єсть-єсть.

K1. Працювала вона?

P1. Працювала. Працювала, бо в мене мамка працює в лікарні санітаркою. Дак вона каже, ми працювали, даже [як] обстріли були, каже, ховалися в підвал, там єсть підвальне приміщення, ну таке невеличке.

P2. Лікарня молодці.

P1. Деяких больних [каже його мати] то могли ми забрать, а як лежачі – ну шо ми вдвох на діжурстві, шо ми можем зробити як лежачих людей, люди важкі. Ну жінкі ж це, ну якби чоловіки дак мо[же] б перенесли. Ну ховались, каже, що робить. Каже, ми посиділи один день у підвалі, і як іде колона, ідуть танкі, в підвалі просто так чутно, шо каже, наче осьь вони. Так ми, каже, після того – хай шо буде те й буде. Тому що ну, каже, там [у підвалі] так грохотить, воно ж людина боїться, не дай Бог сюди зайдуть.

P2. Ну тим не менше, вони залишились на своїх місцях, і вони навіть от коли розстріляли якраз працівників агропідприємства росіяни, і дякуючи там тоже земляку, він врятував решту, вбили ті[ль]ки одного чоловіка, Царство небесне. Якраз батька цього хлопця, який воює зараз. А водій зміг зреагувати і вивіз решту.

К1. Це десь у селі було?

P1. Це якраз ось од табору, з Гайворона як їдете, [од] табору і сюди до переїзда. Він [водій] каже, я ті[ль]ки повернув на переїзд[, щоб] завозить, ну, робочих; ну всігдa він їздив, нормально все було. А воно бусік [його] зелений. Каже, бачу – виїжджає з табору танк. Я ж, каже, ну що робить? На розворот – і по газах. І каже, бачу, що дерева лягають передо мной. Я ж бігом, а вони почали із пулімьота зразу, а потім і танковий снаряд. Ну там задниця [автомобіля] вся розбита, все розірване. Ну він доїхав на передньому, добре що передній привод, а задні колеса на дисках. Каже, слава Богу, що виїхав, на полі перекресток – [і я] не поїхав далі, каже. Бо аби далі, я б каже, ну нічого б не зробив. І вони доїхали ось до нашого саду, отут, як з Бахмача їдете [в Дмитрівку], сад¹. *Кацати за ними не гнались.*² У них машина покинули, вже скоро стояла, ждала там.

P2. Це тоже взаємодія і подяка працівникам лікарні, які зреагували, не побоялися приїхати, знаючи що можливе і переслідування і все. Але вони приїхали і намагались надати першу допомогу. На жаль, того чоловіка...

P1. Да, там уже нічого не цей. Якби відвезли зразу його в лікарню, мо що й допомогти. Зразу туди поїхали з хлопцями [P1 *говорить про себе*], там у машину пригнули. Коли вже машина там пуста, *поранених забрали*. Ми в лікарню. Ну там уже побачили, шо.. там нашого товариша батька вбили, мати кричить, ну що там вже ж [зробиш]...

К1. А це робочі були з Дмитрівки чи десь із сіл?

P1. Да, вони самі з Дмитрівки, а їздять у Григоровку на роботу туди. Ну тих, хто там.

P2. Ну там мабуть була людина з Гайворона, шо Олег мав завезти [у це село].

P1. Да, і там якась жіночка, вона тут ставала перед табором і до неї там перейти поза табором, ну може там минут, там сусідня вулиця єсть. Каже *водій*: «Я її обично зупиняю тут біля табору, вона пішла собі додому...».

P2. Ну це якраз такий типовий військовий злочин. Не спровоковано, без питань просто виїхали, розстріляли цивільну машину.

P1. Бо до цього хлопця, до водія було там багато претензій. [Кажуть:] «Чому ти не став?» Каже: «А щоб ви робили в моїй ситуації?» Там же приїжджала й прокуратура, ну людина-то загинула, треба ж когось ... Каже: «Так шо робить? Як я бачу танк, а шо?» Реакція нормальної людини – ну це тікати, а шо робить. Каже, ще посадка хоч не далеко ж. Каже: «Якби зупинився – може усіх убили б». Це гра в рулетку. Тут як інстинкт самозбереження у нього спрацювало, да й.. Ну там тоже

¹ Приблизно за кілометр до Дмитрівки.

² Курсивом на цій сторінці виділено уточнення респондента 2, зроблені в телефонній розмові 10 жовтня 2024 р.

їх багато було так що осколочних [поранень] таких. Бо в нього, каже, й зараз залишились, не можна їх витягувати, вони магнітом отак витягуєш – шкура одтягується.

К1. Сухожилля може, да?

Р1. Сказали: вони якщо не тривожать, то немає смислу їх витягувати.

К1. Кінець, вихід російських військ, чимось запам'ятався вам?

Р1. Радостю, що пішли вони отсюда.

Р2. І паралельно якраз ми дізналися, що Богдан загинув. Так що тут і радість, і.. ну таке от горе.

Р1. Ну да тут. Ну зате як їх гнали, тоже, класно було.

К1. Чи багато людей виїхали з селища протягом цього періоду, як на вашу оцінку?

Р1. Ну в період обстрілів...

К1. Ви ж до кінця в селищі залишалися?

Р2. Так.

Р1. У період обстрілів багато. Потім вернулися назад. Ну, всі сільські люди, у всіх своє якраз господарство, ще щось. Всі все мають. Як батька вивіз, там до тьотки, бо там вони живуть там в Гайвороні, якраз дорога, ну, окраїна. Вивіз, він переночував ніч, звоне – давай назад. Каже, в мене там корова, я пішки піду, воно мені не нужно, я буду там.... У період обстрілів він нікуди більше [не виїжджав]. Пішов у погреб, каже, консервація є, каже, нормально.

Р2. Важко сказати який відсоток, – може 10, може 20 відсотків виїздило.

К1. Більшість залишалися[, так]?

Р2. Да.

Р1. Ну воно таке: поїхав – приїхав, ну як сказати, виїхали – не виїхали.

К1. А обстріли до самого 1-го квітня тривали чи якісь такий період тільки?

Р2. Да ні, вже в кінці березня мабуть вони перестали. Ну, кілька днів вони тривали.

К1. В середині місяця десь?

Р1. А не тиждень?

Р2. Ну кілька днів це й буде десь до тижня, да.

Р1. Бо скільки ви нарахували, 80 прильотів?

Р2. Да, 80+, ну це по-різному так. Хто говорить і більша цифра.

К1. Получається й декілька за день?

Р2. Да, вони, ну от якраз Сергій знову ж Сергій як телефонував. Перший раз він не встиг, а тоді вже просто коли він [їх] бачив, він розумів, що до чого. І плюс перед, самий перший раз стріляли взагалі не з Гайворона, а із-під Голінки, да, доставали. І, ну в перший раз взагалі ніхто не думав; ми думали що то по ним. Навіть така ейфорія була, що нарешті там он.

Р1. Ну хто як думає. Як я в центрі живу й по центу крили, дак нормально.

P2. Ну просто [ми] тоді ще не розрізняли вихід-приход. Тоді вже воно приходить швидко дуже.

P1. Як в погребі сидиш, двері отак підпираєш, а двері волной откриває. Дак тіки.

K1. В погреб часто ховались?

P2. Так ясне діло.

P1. Жить то жить всім хочеться [*посміхається*].

P2. Як ті[ль]ки дзвонили, так і..

P1. Ні, дак як первий обстрел, так ніхто не подзвонив. Я чую так – виход. І чую: шось свистить, уже вибухи, дак я уже вдівався, того шо роздіті спали.

P2. А вибухи зразу .. в центр села, якраз там, де мешкає Олександр Якіменко.

K1. Так і вночі обстрілювали?

P1. Ні, ось уночі ні. Зранку, бувало й після обіду. Бувало так як ото приїжджали хлопці оце з міномета, обратно летіло. Тоже вони [наші хлопці] стріляли там недалеко од мене, так воно туди й летіло, пропустило, на городах лягло, не долетіло до села.

P2. Та як на мою думку, вони хаотично обстрілювали. Тому шо, ну, взагалі так не зрозуміло, куди вони кїдали.

P1. Я поїхав тоді до друга. Друг живе там на окраїні. Не думав, шо туди будуть стрілять. Ну центр понятно, їздять машини, їздять там хлопці оці їздять. Поїхав до його – там обстріляли більше чим по центру, по центру більше не стріляли майже.

K1. А не було тих, хто говорив там наприклад цим тероборонівцям: «Ви б тут не стояли». [Або] там: «Пішли б в інше місце, [в] таке пусте; чого ви провокуєте тут обстріли» – не було таке?

P1. Та ну так, хтозна. Я таке не чув, Но все равно люди, да.

P2. Навіть якщо й думали, то все одно, ну, розуміли, шо вибора немає.

P1. Краще хай так, чим вони прийдуть сюди. Окупація як, це ми бачили, після того, як вони вийшли, як люди шо розказували. Там просто..

P2. А, тоже такий штрих от цікавий. Мене наприклад це вразило дуже. Коли, ну у всіх же в нас ціла купа знайомих, учні тоже учились у нас у школі, то шокувало те, шо російські військові в Гайвороні при відступі у хатах пограбували жіночу нижню білизну. Ми спочатку думали, шо це якийсь, ну, шо це якийсь вобщє.

P1. Нам смішно. Собачу будку везли.

P2. Ну собачу будку ладно, а.. Ми ще думали, шо можливо там запакована вона там, нова, ну мало лі, вони там в своїх ебенях не бачили нічого. Коли виявляється просто білизна, яка беушна тобто..

P1. Ну в секунд-хенд привезуть [*усі сміються*].

P2. Ну це просто так на сті[ль]ки смішно, шо чувак приїздить додому там в свою срану¹ Бурятію і своїй дружині, там дівчині: «Тіпа дивися, я тобі з Гайворона, це ж дом високої моди – Гайворон, це ж Паріж». «Побачить Гайворон – і умереть».

---

¹ Дуже брудну.

Да. В Гайвороні, коли носять жіночі труси, прані і, ну коли там крадуть ложки, ну ложки там це.. і навіть ото наші військові говорять, ну ложки це таке, ну це військовому це таке. Забрав ти ложку, запхав її в кишеню, тому що тобі теж доведеться їсти, це ще ладно: ложку, миску, там ти каструлю якусь, сковорідку забрав. Але випрану жіночу білизну із шаф забирають. А тоді собачі будки там.

P1. Що хоч: велосопеди – дитячі, дорослі там, любі. [кілька слів нерозбірливо]
Ще й квадроцикл шось тянули.

P2. Мотоцикл, МТ.

P1. Та згубили його, десь випав.

P2. Вони його прив'язували, він падав. Тоді вони знову витягували його назад, таскали.

P1. Це представляєте, у мотоцикла ну кілограм напевно 300 [ваги].

K1. Да, МТ – це важкий мотоцикл.

P1. І закинуть його отуди на прицеп, ну це ж треба його й тягнуть, спину рвать.

P2. Так саме цікаве, що це являється цінність. Тобто вони його витаскали, він упав, вони його витаскали знову, от.

K1. Це бачили?

P2. Да, да, бачили.

P1. Местні розказували.

P2. Наші, ну ділянка Ніжин – Гайворон, десяти[службова-?]. Шафу там якусь у когось, ну це вже в Гайвороні.

P1. Шкаф-купе витягли.

P2. Прив'язали, він упав і розбився. Ну, вони [ж] прив'язали цілий. Нічого страшного, вони його зібрали знов до купки назад, і знову прив'язали.

P1. Для чого? Пока доведеш шкафа-купе того, воно ж нічого не останеться в його живого.

P2. Ось. Фішка у них ще була така, там теж по Гайворону розказували: розстрілювали вони розетки і виключателі, просто розстрілювали. Чи вони можливо вважають, що якщо ти вистрелиш у розетку, то там світ закончиться. Ну тіпа граблі свої ти не можеш туди встромить.

P1. Було то що вони по трансформатору як.

P2. Ні, то трансформатор – то розумію, а то по хатам.

P1. Ну в нас ще було тоді світло, по-моєму, а в Гайвороні не було.

P2. Да то вони взяли на...

P1. Селищна рада, вони прийшли, а в нас як – у селищній раді був безпілотник. Ну привезли теж волонтери, з Бахмача, там поділилися, в них був.

K1. Безпілотник чи дрон?

P1. Дрон, ну цей, Мавік по-моєму 3-й. І він, там приїхали, як кажуть. Поїхали – ну ми ніхто не вмів, молоді попали. Ми там з товаришем. Ну молодший каже, ми розбиралися в тому дроні теж ж.. ніхто не вчився.

K1. Керуванню?

P1. Да. Подивилися відео в Інтернеті, там програмку закачали. Політали тут зразу трохи, тоді вже ж.. Лінію обирвало, прийшли, з селищної ради дзвонять. Каже: поїхали хлопці, подивимся, де обирвало хоч, ну може там якось можна долізти, щоб підняти ті провода, щоб світ був у людей.

К1. Це в Дмитрівці чи за Дмитрівкою?

P1. Це як раз міжду Дмитровкою і Гайвороном. Це по дорозі, оце як їдете на Бахмач – і поворот оцей. Там посередині дороги, ми там, кущі, залізли в посадку і з посадки запускали дрон. Ну він далеко не літали, 5 кілометрів, і даліше показує він, що йому вернуться треба. Ну то така..

К1. Батарей.

P1. Батарейки не хватає. Батарейка то була запасна, ну ті[ль]ки ж над лінією літали, ну не нашли ми там [у тому місці]. А даліше туди до табору [під Гайворон] нам, ну, страшно: зіб'ють; тоді він коштував 70 тисяч. Ну, відповідальність-то, скаже: ви ж літали – ви ж і відповідаєте за його. Так що було й таке. Трохи літали, трохи тягали.

К1. Ну так і не нашли порив?

P1. Потом, потім поїхали десь РЕСовці, ну нашли вони десь там.

P2. Тоже кстаті подяка хлопцям. Ті їздили тоже, не дивлячись на ризик ні на шо. І до Рубанки їздили, там вони шось ще коли ті там¹ зовсім ще планка не падала, то там вони намагалися. Вони виконували свою роботу.

P1. І ніхто нікуди не поїхав, вони були тут.

P2. Молодці.

P1. Було ото колись, як ще крили міномьотом, да як перевернулася. Ішов КамАЗ і повний з боєкомплектот 152-го калібра. Дак ми їздили перегружать. Ну як – КамАЗ лежить, а снаряди, ну цілі там ящики. Ну в обцим ГАЗон [узяли] з Дмитровки, поїхали туди, там чоловік 10. Ну як ящика 90 кілограм. Удвох тягали, ну як – не вдвох, ну нас було чоловік 10, десь по 2 чоловіка. Ми ГАЗон той за 10 хвилин [навантажили], бо на перекресток виїхали наши Хамер, хлопці крили, прикривали, щоб не виїхала ніяка техніка із табору. І хлопці з дроном, тоже з двома дронами висіли майже над табором, дивилися рух. Бо було там, вони питались виїхать, їх почали од нас накривать. Ми тоді за 10 хвилин перегрузили, нагрузили ГАЗон повний снарядів. Повезли, там людина повезла у Срібне. Він каже (ми їх по двоє тягали), а він каже: вони вчотирьох і, каже, ледь ящик тягнуть. Ну може шо на адреналіні, так воно. І той КамАЗ половину забрали тоді. Тоді приїхали ще й військові, догрузили й забрали і той КамАЗ і снаряди. Ну все-таки.. снарядів трошки там в КамАЗі багато, ну по-моему 80 ми ящиків тільки на ГАЗона зтянули. А ще ж осталася більша половина. Дак саме цікаве шо в КамАЗі було, ми ще ж подивиться, ми ж сільські люди, шо там всередині в кабіні. Дак у них наши форми були. Лежали форми наши, да.

К1. Для переодягання?

---

¹ Тобто росіяни.

P1. Напевно, ну лежали наші пікселі. Бо ми ще так подивилися – форми. Ну не було нікого на полі.

K1. Ну КамАЗ тоді забрали, так все разом забрали?

P1. Да, забрали. Ну факт того, що вони перевернулися: ни вбитих не було, нікого. Може забрали, ну ні крові, нічого не було. Кабіна так змята. Бо хлопці заложили фугас, із 152-го, ну вони там сапъори, вони знають як. І каже, підірвали так його волною туди, скинули в обрив. Вони й покинули його.

K1. Це ж наше мінування було?

P1. Наше-наше.

K1. А цікаво: вони, росіяни мінували тут, чи там було таке тільки дрібне, типу розтяжка чи шось таке?

P2. Ну, те що ми чули, то дрібне.

P1. Да, понаходили і в посадці, по-моєму, шось гранату.

P2. Ну і в Гайвороні там деякі.

P1. Такого не було. То єсть вони катались на розслабоні, вони даже не думали про це.

K1. Ті[ль]ки про наступ.

P1. Да. Їм було туди вперед.

K1. Цивільне населення не підривалося на мінах?

P1. Да по-моєму тут ні.

K1. Бо в тих громадах траплялося.

P1. Находили ми-то там в посадки снаряди, 85-й по-моєму, ото два ящика, що ми дивилися.

P2. З Григоровки, мешканець Григоровки, ну це десь він там достав. Це вони ж ходили там туди далі через Терешиху, Смолове, повз – куди там далі вони ходили. Чув, там якийсь місцевий ентузіаст понатягував додому, то шось там йому відірвало трохи, пальці [наче].

P1. Ну він питався ножовкой розпилять.

P2. Да, ну тоже так.

P1. Сам уже.

P2. А так Бог милував.

K1. Ну вижив?

P2. Вжив, да.

K1. Добре. Ясно-ясно.

P2. Прильоти якщо так. Це не мінування, ну вони розстріляли уже при відході, розстріляли вони помешкання, теж вчителька наша, колега з Голінки. І у неї там дуже мама постраждала, вони в хаті якраз були; і снаряд прилетів у хату, там у хаті ну понятно шо. Мамі там дуже руку побило, дуже там довго вони лікувалася. А так да, це було.

K1. А цивільне населення не попереджали про можливе там мінування, що на ту дорогу не їдете чи там, не було такого?

P1. У нас кудю йшли колони, так як такого не було, а коли колони йшли, так попереджали. Ми ставали, перекривали дорогу, шо колона йтиме – не їдьте туди, тому шо. А так, ну ніхто, по-моєму, не попереджали. Так у нас в принципі і мінування ж не було.

P2. Ну, це не мінування, але вже коли при відході наші так себе впевнено чувували, то була інформація. Вони поширювали, шо, наприклад, будуть завдавати авіаударів по колоні відступаючій. Це говорили, таке інформування було. Ну це без прив'язки до часу, тому шо це таке, це уже така ж інформація занадто [відкрита]. Але просто попереджали, шо ніби там дуже не вилазить. І їх там, по-моєму, пару раз пробували з повітря доставать.

K1. Після виходу.. до речі, коли [був] вихід російських військ, мабуть десь перше квітня було, не пригадуєте?

P2. По-моєму да.

P1. Десь да. Бо якось воно тоді дні, якось ніхто не дивився на дні.

K1. Ну ясно-ясно, ясно. Ну вони якось організовано виходили, чи це більше було схоже на втечу? Чи вам тут важко сказати?

P1. Та ну як, вони збивалися.

P2. Та ні, це все-таки відхід.

P1. Да, тому шо як тоді прийшло – скільки? – 800 одиниць через Терешиху, Рубанку. Бо я був тоді у Кропивні, ну це ж там, в общем у куми жінки моєї. Дак ми чу[єм] – оце йде колона, доходять до Терешихи, починають гатить. І ми чуєм шо доходить, стає. І вони там скупчилися-скупчилися, а тоді вже пішли самолёти, ото наші два, чуєм усі – гирм мотори, – і пошли. Тобто вони їх підганяли: виходьте одсюда. Ну от ви – як наприклад, уявляєте, зупинить цю колону, і вони ж будуть до останнього патрона битися, ну 800 одиниць це не мало. І їх так зупинить, ну проще дать їм коридор, хай виходять отсюда.

P2. Було відео, їхне десь, я не знаю де; ну, на жаль я не зберіг, а десь їхній фрагмент відео, як вони проходили, одна із колон через Гайворон уже на вихід. Там вони якраз, ну, самі себе знімали. Відкритий вантажний автомобіль, і вони там шось спілкувалися, знімали наче там на відео. Ну вони організовано виходили все-таки. Да, вони огризались, вони розуміли, шо вони тікають, але вони все-таки. Ну не було такої у нас тут сили, шоб могла їх добряче розвалить.

P1. Лінія фронту велика, і попробуй усе закрить.

K1. Зрозуміло. Були випадки, коли вони кидали своїх поранених, вбитих, підірваних, росіяни залишали когось, чи про це ви не знаєте?

P2. Ну там як, це те шо ми спілкувалися з нашим знайомим, там такий рух опору місцевий. Ну от вони красавчікі, вони місцеві, вони молодці, от вони дійсно шось робили. На відміну від нас. У нас все-таки.. А там самоорганізація, вони, не знаю, де вони там змогли достать і зброю, ну у них були і контакти з військовими теж. І от під час перших заходів, коли там ще росіяни не закріпились толком ні в Гайвороні, ні в Рубанці; був уже блокпост у Гайвороні і в Рубанці, але такого повного контролю навіть на дорогах не було. І ті от місцеві жителі, їх там до десяти

чоловік, теж в основному мисливці. В основному із своєю зброєю, але вони десь уже й автомати достали.

P1. І гранатомети.

P2. І вони, ну да там.

P1. Бо там той танк, що спалили, у нас фотографія, що вони спалили, з гранатомета зразу тоді – бух.

P2. Ну вони, їм теж зателефонували тоді, як я розумію, знайомі з Терешихи. І якийсь там невеличкий підрозділ росіян, там до відділення, їх там шось чоловік до 10-ти, пішки йшли з Терешихи на Рубанку. Ті на них влаштували засідку, зав'язали такий стрілецький бій. Нікого вони в принципі, ну вони були переконані, що вони нікого не вбили. Вийшло так, що вони по одному стріляли, там теже наш знайомий стріляв з власного карабіна. Влучав, але потім вони вже розбиралися, що витримав бронешилет і каска витримали, російські. Його контузило цього, а тоді вже якось воно так вийшло так, що його, ну, зі слів того чоловіка, який там був, то після першого пострілу він упав, цей росіянин, і командир цього відділення просто прикрився трупом, поставив на. Ну не труп, а цим пораненим поставив кулемет і почав з кулемета теже в білий світ. Шо наші так не дуже так впевнено стріляли, ну теже ж, все таки люди цивільні. Да й ті. Тоді вже там по спогадам, місцеві все-таки з ними говорили, то ті були переконані, що якийсь там французький спецназ на них напав. Шо там у них за ілюзія така була? Ну, і одна з куль попала, потрапила вже в бока цьому лежачому. І коли вже місцеві просто прийняли рішення втекти, вони, ну, розсосались. То росіяни, теже організовано, до речі, там з їхніх слів, вони там ще десь з півгодини стріляли в білий світ, то єсть вони думали, що ще контакт триває. А тоді вони забрали цього свого пораненого, потаскали його на окраїну села, там уже найшли воза, попитались його везти далі. А місцеві вже перевдяглися, поховали зброю, просто вийшли там, як махновці.

P1. Не всі. Деякі за людьми, ну баби ж вийшли: ми не пустимо вас. А ті ж хлопці ззаді там були з зброєю стояли, шо. Вони кажуть: здавайте зброю – пройдете. Ну понятно, шо як вони [росіяни] здали зброю.

P2. Ну вони їх роззброїли, тим не менше. Роззброїли, красавчики, цей дійшов, підранок¹. Підранка десь прикопали, тоді вже, напевно, після деокупації його викопали. Там і документи показували, ну це в селищній раді питать, там наш там теже.

P1. А тих узяли в полон остачу.

P2. Ми їздили потом. А цих всіх, це ще якраз перші, ну скажем так, днів 10-15. Їх ще в полон взяли і передали мабуть туди кудись на Прилуки.

P1. Да, бо приїжджав пікап, загрузили їх, бо я бачив як везли їх.

P2. Да. От тут красавчики, тут рубанчани вобщє молодці.

K1. Так вони узяли у полон росіян, получається?

P2. Да, да.

---

¹ Тобто поранений окупант помер.

P1. Росіян.

P2. Оце ж одного там. Таки ж дійшов цей підранок, добили вони його таки, получається. А так в цій сутичці більш ніхто не постраждав, на щастя наші теж. Але в полон вони їх узяли, отак.

K1. Ясно, молодці.

P2. Молодці, да.

K1. Добре, дякую вам. Як на вашу думку змінилося селище за ці 40-45 днів. От були якісь зміни такі, що відчувалися пізніше протягом цих двох років? Чи в принципі повернулися до попереднього життя?

P1. Як жили, так і живем.

P2. Та да.

K1. Добре, дякую вам. Закінчуємо запис.

Проект «Сільські громади Чернігівщини в умовах війни та окупації. Досвід виживання і боротьби» започатковано у грудні 2022 року. Співорганізатори – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя та "Історико-краєзнавче товариство "ГЧНЯНЩИНА". Метою проекту у 2024 році є збір усних свідчень жителів сіл Чернігівської області, які пережили досвід окупації російськими військами у лютому-березні 2022 року.

Матеріали проекту підготовлені за сприяння Інституту гуманітарних наук (IWM) в рамках програми «Documenting Ukraine».